

_____ *hokimligi*
maktabgacha va maktab ta'limi
boshqarmasi

_____ *maktabgacha va*
maktab ta'limi bo'limi tasarrufidagi
___-umumiy o'rta ta'lim maktabi
geografiya fani o'qituvchisi

_____ *ning*
20__-20__-o'quv yilida 9-sinflar
III chorak uchun geografiya fanidan

DARS

ISHLANMALAR

20__-20__-o‘quv yili 9-sinflar uchun geografiya fanidan III chorak taqvim mavzu rejasi

№	O‘tiladigan mavzular rejasi	Soati	Dars o‘tkazish muddati	Dars o‘tkazilgan sana
1.	Italiya Respublikasi. <i>O‘qituvchi tomonidan loyiha ishi mavzusi e‘lon qilinadi</i>	1		
2.	Rossiya Federatsiyasi. Rossiya Federatsiyasi xo‘jaligi	1		
3.	Osiyo qit‘asining geografik o‘rni, chegaralari va siyosiy xaritasi	1		
4.	Osiyo mamlakatlari tabiiy resurslari va aholisi	1		
5.	Osiyo mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanganligi	1		
6.	Qozog‘iston Respublikasi	1		
7.	Qirg‘iziston Respublikasi	1		
8.	Tukmaniston Respublikasi. 3-BSB (Loyiha ishi 50 ball)			
9.	Tojikiston Respublikasi	1		
10.	Amaliy mashg‘ulot (Markaziy Osiyo davlatlariga qiyosiy geografik tavsif)	1		
11.	Turkiya Respublikasi	1		
12.	Eron, Afg‘oniston, Pokiston Islom Respublikasi	1		
13.	Xitoy Xalq Respublikasi. Xitoy iqtisodiyoti va iqtisodiy rayonlari	1		
14.	Koreya Respublikasi / 3-CHSB (40 ball)	1		
15.	Yaponiya. Hindiston Respublikasi	1		

Sana:				
Sinf:				

Mavzu: Italiya Respublikasi. *O'quvchi tomonidan loyiha ishi mavzusi e'lon qilinadi*

Darsning maqsadi:

Ta'limiy maqsad: o'quvchilarga jahon va uning ayrim qismlariga xos betakror geografik xususiyatlarni ko'rsatib berish, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot jarayoni va qonuniyatlari haqida batafsil ma'lumot berish

Tarbiyaviy maqsad: jahon va uning yirik mamlakatlari iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasiga doir zamonaviy bilim berish, mustaqil bilim olishga va uni amaliyotda qo'llashga o'rgatish.

Yer yuzasining katta qismlari qanday qilib tasvirlanishini va ulardan qanday foydalanish mumkinligini, yer yuzining tabiati, aholisi, uning xo'jaligini, insonning tabiatdan foydalanish va uni muhofaza qilish masalalarini tushuntirish.

Rivojlantiruvchi maqsad: jahonning siyosiy xaritasi, tabiiy resurslari, aholisi va xo'jaligi haqidagi umumiy ilmiy tasavvurni shakllantirish, jahonning yirik mintaqalari - Yevropa, Osiyo, Afrika, Amerika va Avstraliyaning siyosiy xaritasi, tabiiy resurslari, aholisi va iqtisodiyotining o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirib berish

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi:

geografik adabiyotlardan samarali foydalana olish, ular asosida mavzuli axborotlarni tayyorlay olish, ommaviy axborot vositalari hamda Internet-saytlardan geografik mazmunga ega bo'lgan ma'lumotlarni topa olish va ularni tahlil qila olish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

dolzarb global, regional va mahalliy muammolarni tahlil qilish, ularning yechimiga oid ijodiy takliflarni ishlab chiqish, zamon va jamiyat talabidagi iqtisodiy, siyosiy va ekologik faollikka intilish va ahamiyatini anglash.

Dars turi: yangi bilim beruvchi, interfaol.

Dars jihozi: tarqatma materiallar, darlik, tarsviriy san'at turlariga doir ko'rgazmalar, rasmlar, qalamlar, rasm daftari.

Texnik jihozlar: proyektor, kompyuter, multimedia, slaydlar.

Darsning metodi: og'zaki, suhbat, amaliy va savol-javob.

Nazorat: o'quvchilarning darsda faolligi kuzatilib, hisobga olib boriladi.

Baholash: o'quvchilar bilimi reyting mezonlari asosida baholanib, dars oxirida e'lon qilinadi.

Darsning borishi:

№	Bo'limlar	Vaqt
1	Tashkiliy qism	3 daqiqa
2	O'tgan mavzuni mustahkamlash	5 daqiqa
3	Yangi mavzu bayoni	15 daqiqa
4	Yangi mavzuni mustahkamlash	10 daqiqa
5	O'quvchilarni rag'batlantirish. Darsni yakunlash.	10 daqiqa
6	Uyga vazifa	2 daqiqa
Jami		45 daqiqa

I. Tashkiliy qism: salomlashish, navbatchi axboroti, sinf va o'quvchilarning darsga tayyorgarligi tekshiriladi, o'quvchilar ehtiyojlari aniqlanadi.

II. O'tilgan mavzuni mustahkamlash. o'tilgan mavzu yuzasidan savol-javob o'tkazish, uy vazifasini bajarilishini ko'zdan kechirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Italiya Respublikasi - Yevropaning janubida, O'rta dengiz bo'ylarida joylashgan, Yevropa madaniyatining beshiklaridan biri hisoblangan davlat. Mamlakat hududining katta qismini Apennin yarimoroli egallaydi. Italiyaga O'rta dengizdagi ikkita eng yirik orol - Sitsiliya va Sardiniya tegishli. Italiya shimolda Fransiya, Avstriya, Shveysariya va Sloveniya bilan chegaradosh. Italiyaning

qo‘shnilari orasida San-Marino hamda Vatikan “mitti” davlatlari alohida o‘ringa ega, chunki bu mamlakatlar har tomondan Italiya hududi bilan o‘ralgan va boshqa davlatlar yoki dengiz suvlari bilan chegaraga ega emas. Bunday geografik joylashuvga ega davlatlar anklav davlatlar deb ataladi. Boshqaruv shakli - parlamentar respublika. Siyosiy-hududiy jihatdan Italiya 20 ta hudud (provinsiya)dan iborat unitar davlat hisoblanadi. 20 ta provinsiyadan 5 tasi, shu jumladan, Sardiniya va Sitsiliya alohida maqomga ega. Tabiiy sharoiti va resurslari. Italiyaning relyefi, asosan tog‘lardan iborat. Mamlakatning shimolida Alp tog‘lari joylashgan. Apennin yarimorolini shimoldan janubga tomon o‘rtacha balandlikdagi Apennin tog‘lari kesib o‘tgan (eng baland nuqtasi -

Korno-Grande cho‘qqisi, 2 914 m). Alp va Apennin tog‘lari o‘rtasida Padan tekisligi joylashgan. Bu tekislikda g‘arbdan sharqqa tomon Italiyadagi eng yirik daryo - Po daryosi oqib o‘tadi. Italiya seysmik va vulkanik jihatdan faol hududlardan biri. XXI asrning o‘zida 4 ta kuchli zilzila ro‘y bergan. Mamlakatda bir nechta harakatdagi vulqon, jumladan, Etna (Yevropadagi eng baland harakatdagi vulqon), Vezuviy va Stromboli (30-rasm) mavjud. Italiya, hududida turli foydali qazilmalar (neft, tabiiy gaz, ko‘mir, marganes, kaliy va osh tuzi) konlari bor, ammo aksariyat mineral resurslarning qazib olish hajmi mamlakat iqtisodiyotining ehtiyojlarini qondira olmayapti. Italiyada asosan O‘rta dengiz tipidagi subtropik iqlim hukmronlik qiladi. Yozi issiq, qishi esa iliq, yog‘ingarchilik ko‘proq qish oylariga to‘g‘ri keladi. Alp tog‘lari Italiya hududini sovuq havo massalarining kirib kelishidan saqlaydi hamda dengizdan esadigan shamollarning y o‘lini to‘sib, yog‘inlarning tushishini kuchaytiradi.

Aholisi. Italiya Yevropadagi aholisi eng ko‘p beshta davlatlardan biri. 2018-yil ma’lumotlariga ko‘ra, Italiyada 60,6 mln. kishi istiqomat qiladi. Aholining tabiiy ko‘payishi manfiy bo‘lib, yillik hisobda -0,2 % ga teng. Lekin tashqi migratsiya hisobiga Italiya aholisi o‘sib bormoqda. Migrantlar orasida ruminlar, albanlar hamda Shimoliy Afrika davlatlaridan ko‘chib kelgan arablar son jihatidan yetakchi. Italiyada shahar aholisining ulushi 70 % atrofida. Mamlakatdagi eng yirik shahar aglomeratsiyalari Milan, Rim, Turin va Neapol shaharlari atrofida vujudga kelgan. Davlat tili - italyan tili. Aholining diniy tarkibida katoliklar yetakchilik qiladi. Italiya katoliklar soni bo‘yicha Yevropada birinchi o‘rinda turadi.

31-rasm. Italiyadagi zaytun plantatsiyalari.

Aholi Italiyada ancha notekis joylashgan. Aholi eng zich joylashgan hudud Po daryosi oqib o‘tadigan Padan tekisligi hisoblanadi. Shuningdek, mamlakat janubidagi dengizbo‘yi hududlarida ham aholi ancha zich yashaydi. Tog‘li hududlar va Sardiniyada aholi birmuncha siyrak joylashgan.

Iqtisodiyoti. Italiya Yevropadagi “Katta yettilik” guruhiga kiradigan 4 ta davlatlardan biridir. Biroq Italiyaning turli qismlarining iqtisodiy rivojlanganligida kata farqlar kuzatiladi. Mamlakatning eng yirik va rivojlangan iqtisodiy markazlari uning shimolida joylashgan (Milan va Turin aglomeratsiyalari). Janubiy hududlari esa qoloq agrar iqtisodiyoti bilan ajralib turadi. Bunday

keskin hududlararo ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar Italiyaning iqtisodiy geografik xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Italiya sanoatining yetakchi tarmoqlari sifatida mashinasozlik (ayniqsa avtomobilsozlik va maishiy texnika ishlab chiqarish), kimyo, yengil va oziq-ovqat sanoatlari ajralib turadilar. Mamlakat yengil avtomobil, motosikl, muzlatgich, velosiped, jun gazlamalari, kiyim-kechak, poyabzal, zaytun moyi, pishloq, vino, meva va tomat konservalari kabi mahsulotlarning jahondagi eng ko‘zga ko‘ringan eksportyorlaridan biridir. Qishloq xo‘jaligi ko‘proq subtropik dehqonchilikka ixtisoslashgan. Italiya Yevropa va jahon miqyosida sitrus mevalari, uzum, pomidor va zaytun yetishtirish bo‘yicha alohida ajralib turadi (31-rasm).

Milliy iqtisodiyotning eng daromadli tarmoqlaridan biri turizm hisoblanadi, chunki yiliga Italiyaga oʻrta hisobda 50 million xorijiy sayyohlar tashrif buyuradilar. Turizmning bunday keng miqyosda rivojlanishiga Italiyaning tabiiy iqlim sharoiti, tabiatining goʻzalligi va albatta, madaniy merosining boyligi xizmat qiladi. Italiyaning Rim, Milan, Neapol, Venetsiya, Florensiya, Genuya, Parma, Piza, Verona va boshqa shaharlari, chin maʼnoda, “osmon ostidagi muzeylar” sifatida butun dunyoda mashhur.

YUNESKO tomonidan tuzilgan Butunjahon madaniy meros obyektlari roʻyxatiga aynan Italiyadagi tabiiy va tarixiy-madaniy yodgorliklar eng koʻp kiritilgan.

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash:

1. Italiyaga chegaradosh davlatlar orasida Vatikan va San-Marino qanday geografik xususiyatlari bilan ajralib turadi?
2. Italiya aholisi zichligiga taʼsir koʻrsatgan hududiy tafovutlar sabablarni izohlang.
3. Italiyaning shimoliy va janubiy hududlari iqtisodiy rivojlanish jihatidan qanday farqlanadi?

V. Darsni yakunlash: oʻquvchini yutuq va kamchiliklarini muhokama qilish, ragʻbatlantirish.

VI. Uygʻa vazifani eʼlon qilish: yangi mavzuni toʻliq takrorlash va yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

32-rasm. Rimdagi Kolizey.

OʻIBDOʻ: _____

(imzo)

(sana)

Sana:				
Sinf:				

Mavzu: Rossiya Federatsiyasi. Rossiya Federatsiyasi xo'jaligi

Darsning maqsadi:

Ta'limiy maqsad: o'quvchilarga jahon va uning ayrim qismlariga xos betakror geografik xususiyatlarni ko'rsatib berish, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot jarayoni va qonuniyatlari haqida batafsil ma'lumot berish

Tarbiyaviy maqsad: jahon va uning yirik mamlakatlari iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasiga doir zamonaviy bilim berish, mustaqil bilim olishga va uni amaliyotda qo'llashga o'rgatish.

Yer yuzasining katta qismlari qanday qilib tasvirlanishini va ulardan qanday foydalanish mumkinligini, yer yuzining tabiati, aholisi, uning xo'jaligini, insonning tabiatdan foydalanish va uni muhofaza qilish masalalarini tushuntirish.

Rivojlantiruvchi maqsad: jahonning siyosiy xaritasi, tabiiy resurslari, aholisi va xo'jaligi haqidagi umumiy ilmiy tasavvurni shakllantirish, jahonning yirik mintaqalari - Yevropa, Osiyo, Afrika, Amerika va Avstraliyaning siyosiy xaritasi, tabiiy resurslari, aholisi va iqtisodiyotining o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirib berish

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari:

Kommunikativ kompetensiya:

o'zining mustaqil fikrini og'zaki va yozma tarzda ifoda eta olish, o'z g'oyalari taqdim va himoya qila olish, guruhlarda ijodiy tarzda ishlay olish. Dunyoning yirik shaharlari va ular haqida xorijiy tillarda ma'lumot bera olish.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi: :

geografik adabiyotlardan samarali foydalana olish, ular asosida mavzuli axborotlarni tayyorlay olish, ommaviy axborot vositalari hamda Internet-saytlardan geografik mazmunga ega bo'lgan ma'lumotlarni topa olish va ularni tahlil qila olish.

Dars turi: yangi bilim beruvchi, interfaol.

Dars jihozi: tarqatma materiallar, darlik, tarsviriy san'at turlariga doir ko'rgazmalar, rasmlar, qalamlar, rasm daftari.

Texnik jihozlar: proyektor, kompyuter, multimedia, slaydlar.

Darsning metodi: og'zaki, suhbat, amaliy va savol-javob.

Nazorat: o'quvchilarning darsda faolligi kuzatilib, hisobga olib boriladi.

Baholash: o'quvchilar bilimi reyting mezonlari asosida baholanib, dars oxirida e'lon qilinadi.

Darsning borishi:

№	Bo'limlar	Vahti
1	Tashkiliy qism	3 daqiqa
2	O'tgan mavzuni mustahkamlash	5 daqiqa
3	Yangi mavzu bayoni	15 daqiqa
4	Yangi mavzuni mustahkamlash	10 daqiqa
5	O'quvchilarni rag'batlantirish. Darsni yakunlash.	10 daqiqa
6	Uyga vazifa	2 daqiqa
Jami		45 daqiqa

I. Tashkiliy qism: salomlashish, navbatchi axboroti, sinf va o'quvchilarning darsga tayyorgarligi tekshiriladi, o'quvchilar ehtiyojlari aniqlanadi.

II. O'tilgan mavzuni mustahkamlash. o'tilgan mavzu yuzasidan savol-javob o'tkazish, uy vazifasini bajarilishini ko'zdan kechirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Rossiya Federatsiyasi maydoni jihatidan jahonning eng yirik davlati hisoblanadi. U Sharqiy Yevropa va Shimoliy Osiyoda joylashgan. Rossiyaning Yevropa va Osiyodagi qismlarini Ural tog'lari hamda Kaspiy va Azov dengizlari o'rtasidagi Kuma-Manich botig'i ajratib turadi. Rossiya hududi Shimoliy Muz, Tinch va Atlantika okeanlarining havzalariga tegishli bo'lgan 12 ta dengiz suvlari bilan yuviladi.

Jahonda faqat 3 ta davlat birdaniga uchta okeanga chiqish imkoniyatiga ega - Rossiya, AQSH va Kanada. Rossiya Federatsiyasi jami 16 ta davlat bilan chegaradosh. Jumladan, Yaponiya va AQSH bilan chegara faqat suv orqali o'tadi. Chegaradosh davlatlarning umumiy soni bo'yicha Rossiya jahon mamlakatlari ichida 1-o'rinda turadi. Eng uzun chegara chiziqlari Qozog'iston, Mongoliya va Xitoy bilan o'tgan. Rossiya aralash tipidagi respublika hisoblanadi, chunki hukumat prezident va parlament tomonidan birgalikda shakllantiriladi. Konstitutsiyasiga binoan, Rossiya 85 ta turli maqomdagi hududlar federatsiyasi hisoblanadi. Rossiya Federatsiyasining regionlari orasida

respublika, oblast, o'lka, avtonom okrug, avtonom oblast va federal ahamiyatdagi shaharlar mavjud. Boltiq dengizi bo'yidagi Kaliningrad oblasti Rossiyaning asosiy hududidan ajralgan holda joylashgan bo'lib, **eksklav** geografik o'ringa ega. Tabiiy sharoiti va resurslari. Rossiya Federatsiyasining hududi shimoldan janubga 4 000 km dan ortiq, g'arbdan sharqqa esa salkam 10 000 km masofaga cho'zilganligi uchun mamlakatning tabiiy sharoiti xilma-xildir. Rossiya hududining 70 % i tekisliklardan iborat. Eng kata maydonlarni Sharqiy Yevropa va G'arbiy Sibir tekisliklari egallaydi. Baland tog'lar (Kavkaz, Oltoy, Sayan, Sixote-Alin va boshq.) Rossiyaning sharqiy va chekka janubiy qismlarida joylashgan. Rossiya mineral resurslarga eng boy davlatlardan biri hisoblanadi. Rossiyada neft, tabiiy gaz, ko'mir, uran, temir rudasi, oltin, olmos va boshqa foydali qazilmalarning yirik zaxiralari mavjud. Rossiyaning iqtisodiyoti uchun, ayniqsa, neft va tabiiy gazning resurslari katta ahamiyatga ega. Neft va gazning yirik konlari, asosan G'arbiy Sibir tekisligida joylashgan. Rossiya, asosan mo'tadil, subarktika va arktika iqlim mintaqalarida joylashgan. Faqatgina Qora dengiz bo'yidagi hudud subtropik iqlimga ega. Hududining 70 % dan ortiq qismi agroiqlimiy resurslar bilan yetarli darajada ta'minlanmagan va bu holat qishloq xo'jaligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Asosiy tabiat zonalari - tundra, tayga, aralash va keng bargli o'rmonlar, dasht va o'rmon-dasht. Rossiya o'rmon va yer resurslari bilan eng yaxshi ta'minlangan davlatlardan biri. Rossiya, ayniqsa uning Osiyodagi qismi, suv va gidroenergetika resurslariga juda boy. Rossiyaning eng yirik daryolari - Yenisey, Lena, Ob, Amur, Volga, Sibirda joylashgan Baykal ko'li Yer yuzidagi eng chuqur va eng ko'p chuchuk suv yig'ilgan ko'l hisoblanadi.

Aholisi. Rossiya Federatsiyasi aholi soni bo'yicha jahonda 9-o'rinda turadi. Rossiyada 1992-2012-yillarda aholining tabiiy kamayishi kuzatilgan bo'lsa, 2013-yildan boshlab mamlakatda minimal darajadagi tabiiy ko'payish qayd etilmoqda. Lekin demografik vaziyat Rossiyada barqaror emas. Aholi ko'payishiga tashqi migratsiya sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Rossiyada shahar aholisining ulushi 75 % ga yaqin. Eng yirik shaharlari- Moskva (12 mln. kishidan ortiq) va Sankt-Peterburg (5 mln. Kishidan ortiq). Hozirda jami 15 ta "millioner" shahar mavjud. Rossiya Federatsiyasi ko'p millatli davlat hisoblanadi. Uning hududida 100 tadan ortiq tub millat va elat vakillari yashaydi. Aholining milliy tarkibida 80 % qismi ruslarga to'g'ri keladi. Boshqa millatlar orasida tatarlar, ukrainlar, boshqirdlar, chuvashlar, chechenlarning soni 1 mln. kishidan oshadi. Rossiya ko'p konfessiyali davlatdir (33-rasm). Mamlakatdagi eng ko'p sonli din pravoslav xristianlik hisoblanadi.

Ruslardan tashqari unga ukrainlar, chuvashlar, mordvalar, osetinlar va boshqa bir necha millat vakillari e'tiqod qiladilar. Tatarlar, boshqirdlar, Shimoliy Kavkazdagi ko'plab xalqlar islom diniga mansub. Buryatlar, qalmiqlar hamda tualiklar esa buddizm diniga sig'inishadi. Rossiyada aholi zichligining o'rtacha ko'rsatkichi ancha past (1 km² ga 8 kishi), aholining hududiy joylashuvi esa juda notekis. Bunga, asosan iqlim sharoiti katta ta'sir ko'rsatgan. Aholi ko'proq

Moskvadagi Xristos Xaloskor cherkovi

Grozniydagi "Checheniston yuragi" masjidi.

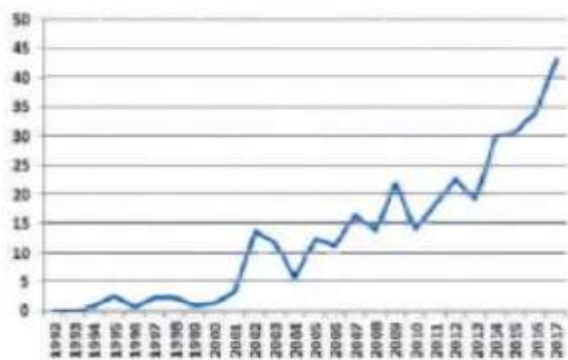
Elistadagi budda ibodatxonasi

Rossiyaning g'arbiy va janubiy qismida - shartli ravishda ajratiladigan "Sankt-Peterburg - Sochi - Irkutsk" uchburchagida mujassamlashgan. Rossiya Federatsiyasi YIM hajmi bo'yicha jahonda 6-o'rinda turadi (2017-y.). Sobiq Ittifoq mamlakatlari orasida esa Rossiya eng yirik YIM hajmiga ega. Rossiyaning iqtisodiyoti industrial xarakterga ega.

Sanoati. Rossiyada sanoatning ko'plab tarmoqlari yaxshi rivojlangan bo'lib, iqtisodiyotining tayanchi yoqilg'i-energetika sanoati hisoblanadi. Rossiya neft zaxiralari bo'yicha jahonda 3-o'rin, ko'mir zaxiralari bo'yicha 2-o'rin, tabiiy gaz zaxiralari bo'yicha esa 1-o'rinda turadi. Bir necha yillardan buyon Rossiya neft va tabiiy gaz qazib olish hajmi bo'yicha jahondagi yetakchi 3 ta davlatlar qatoridan joy oladi. Yoqilg'ining umumiy eksporti bo'yicha esa Rossiya jahondagi yetakchi davlat hisoblanadi. Rossiya yoqilg'i sanoatining eng asosiy rayoni G'arbiy Sibir hisoblanadi. Elektr energiyasi ishlab chiqarish bo'yicha Rossiya jahonda Xitoy, AQSH va Hindistondan keyin to'rtinchi o'rinda turadi. Elektr energiyasining eng katta qismi issiqlik stansiyalarida ishlab chiqariladi (65 % dan ortiq), GESlar ulushi 16 % ga, AESlar hissasi esa 18 % ga teng. Qora metallurgiya ham Rossiya sanoatining tayanch tarmoqlaridan biri. Rossiya jahonda temir rudasini qazib olish bo'yicha 4-o'rin, po'lat eritish bo'yicha 5-o'rin, po'lat eksporti bo'yicha 4-o'rinda turadi (2019-y.).

34-rasm. "Norilsk nikel" korxonasi.

Rossiya don eksporti dinamikasi (1992–2017-yy.)

Qishloq xo'jaligi. Rossiya jahon mamlakatlari orasida eng katta yer fondiga ega, biroq qishloq xo'jaligida foydalaniladigan unumli yerlar uning 10 % dan ziyodroq qismini tashkil etadi, xolos. Rossiyaning turli hududlari qishloq xo'jaligining ixtisoslashuvi bilan o'zaro farqlanadi. Tegishli tafvutlar ko'proq iqlim sharoitiga bog'liq. Dehqonchilikning eng muhim tarmog'i donchilikdir. U, asosan mamlakat janubi va janubi-g'arbiy egallagan dasht va o'rmon-dasht zonalarida yaxshi rivojlangan. Don ekinlarining yalpi hosili bo'yicha Rossiya jahonning yetakchi 5 ta davlatlari qatoriga kiradi va don, xususan, bug'doy eksporti bo'yicha jahon miqyosida ajralib

turadi (35-rasm). Don ekinlaridan tashqari Rossiyada qandlavlagi, kartoshka, kungaboqar, zig'ir ham muhim qishloq xo'jalik ekinlari hisoblanadi. Chorvachilikning asosiy tarmoqlari qoramolchilik, cho'chqachilik, parrandachilik hisoblanadi. Shimoliy hududlarida bug'uchilik rivojlangan. Baliq ovlash Bering, Oxota, Yapon, Barents, Boltiq va Kaspiy dengizlarida rivojlangan.

Transporti. Transport y o'llarining zichligi mamlakatning turli qismlarida keskin farq qiladi. Bu holat tabiiy-iqlim sharoiti va aholi zichligi bilan bog'liq. Temir y o'llar uzunligi bo'yicha Rossiya AQSHdan keying 2-o'rinni, elektrlashtirilgan temir y o'llarining uzunligi bo'yicha esa jahonda 1-o'rinni egallaydi. Jahondagi eng uzun temir y o'l Moskvani Vladivostok bilan bog'laydigan Transsibir magistrali hisoblanadi. Mamlakatning ayrim hududlarida, ayniqsa, shimoliy o'lkalarida daryo transportining ahamiyati yuqori. Rossiyaning Yevropa qismida Volga daryosi daryo transporti tarmoqlarining o'zagi bo'lib xizmat qiladi. U turli irmoq va kanallar orqali Boltiq, Oq va Azov dengizlari bilan bog'langan. Rossiyaning 7 ta shahrida (Moskva, Sankt-Peterburg, Nijniy Novgorod, Samara, Yekaterinburg, Novosibirsk va Qozon) metropoliten mavjud. Iqtisodiy rayonlari. Rossiya Federatsiyasi rasman 11 ta iqtisodiy rayonga bo'linadi.

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash:

1. Rossiya Federatsiyasi geografik o'rnining ijobiy va salbiy jihatlarini aniqlang.
2. Rossiyada qanday tabiat zonalari keng tarqalgan?

V. Darsni yakunlash: o'quvchini yutuq va kamchiliklarini muhokama qilish, rag'batlantirish.

VI. Uyga vazifani e'lon qilish: yangi mavzuni to'liq takrorlash va yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

O'IBDO': _____

(imzo)

(sana)

veb-saytimiz: Zokirjon.com

Zokirjon.com. veb-sayiti orqali o'zingiz uchun kerakli hujjatlarni yuklab olishingiz mumkin.

Zokirjon Admin bilan

90-530-68-66, 91-397-77-37 nomerga murojaat qilishingiz, shu nomerdagi telegram orqali bog'lanishingiz nza456 yoki nza445 izlab telegramdan yozishingiz so'raladi.

Telegramda murojaatingizga o'z vaqtida javob beriladi

41 listdan iborat geografiya fanidan 9-sinf III chorak konspektini to'loq holda olish uchun telegramdan yozing.

Telegram kanalimiz:

@Maktablar_uchun_hujjatlar

To'lov uchun: UZCARD *880*9860230104973329*summa#

Plastik egasi Nabiyev Zokirjon

DIQQAT!!!

Sizga bu **OMONAT** qilib beriladi.
To'liq holda olganingizdan so'ng:
Faqat o'zingiz uchun foydalaning.
Hech kimga bermang hattoki eng yaqin insoningizga ham.
Internet orqali veb-saytlarga joylamang.
Kanal va gruppalariga tarqatmang.

**OMONATGA
HIYONAT QILMANG.**

Bizni hizmatdan foydalanib qulay imkoniyatga ega bo'ling!

Bizda maktablar uchun quydagi hujjatlar mavjud.

- 1. 1-11-Sinflar uchun kelajak soati ish reja va konspektlari**
- 2. 1-11-Sinflar uchun barcha fanlardan to'garak hujjatlari**
- 3. Sinf rahbar hujjatlari**
- 4. Metodbirlashma hujjatlari**
- 5. Ustama hujjatlari**
- 6. 1-11-Sinflar uchun barcha fanlardan konspektlar va tezislar**
- 7. 1-11-Sinflar uchun Ish rejalar (Taqvim mavzu rejalar)**
- 8. Maktab ish hujjatlari**
- 9. Direktor ish hujjatlari**
- 10. MMIBDO' ish hujjatlari**
- 11.O'IBDO' ish hujjatlari**
- 12.Psixolog hujjatlari**
- 13.Xotin-qizlar qo'mitasi ish hujjatlari**
- 14.Kutubxona mudirasi ish hujjatlari**
- 15.Besh tashabbus hujjatlari**
- 16. Ommalashtirish uchun dars ishlanmalar va ochiq dars ishlanmalar, taqdimotlar, slaydlar**